

egyetemes magyar líra élvonalában jelöli ki: *A lélekzet, Homok és víz határán, A képernyő vak halszeme, a Mi volt jó Pécsen?* egyes részletei, *Reneszánsz füzet, Mészöly Miklós délelőtti, Magánytörődék, Az élő forma, Csöndfoltok* . . . stb.

HARKAI VASS Éva

SZÖVEGGYŰJTEMÉNY ÓVODAI NEVELÉSHEZ

Szöke Anna: *Volt egy pajta*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2002

Elszaladt a kemence (2000) címmel jelentette meg könyv alakban Szöke Anna hagyomány- és témaközpontú óvodai nevelési programját. A szakmailag alapos, gazdag és új elvekben-módszerekben bővelkedő koncepció egyetlen neuralgikus pontját a hozzá kapcsolódó szépirodalmi anyag, különösen a versválogatás jelentette. Szöke Anna ugyanis olyan verseteket dolgozott fel programja keretében, amelyek – meglátásom szerint – a tévesen értelmezett gyermekirodalom fogalomkörébe tartoznak, azaz nem a gyermek világlátásra és beszédmódokra épülő, esztétikailag magas színvonalú alkotásokat öleli fel, hanem – jobbik esetben – a gyermekhez való leereszkedés, „odagügyögés” versszerű megnyilatkozásait, vagy – rosszabbik esetben – művészileg csökkentett színvonalú, silány munkákat azon meg gondolás értelmében, miszerint a gyerek az elvontabb-bonyolultabb szövegösszefüggéseket „úgysem érti”.

Az elmondottakból kifolyólag a meglepetés erejével hatott, amikor Szöke Anna újabb könyve (*Volt egy pajta*) egy, a versek és mesék óvodai feldolgozásához szükséges segédkönyv lett: szöveggűjtemény kommentárokkal. Amíg csak a megjelenés tényéről és a kiadvány jellegéről tudtam, de a könyv tartalma nem volt ismeretes előttem, azt gondoltam – reméltem – a szerző – előző kötetének versválogatásához mérten, a levont tapasztalatok alapján – az újabb szemléleteken alapuló gyermekköltészet-értelmezés és a modern versértés irányában tájékozódik. Áttekintve azonban a segédkönyvvé minősített szövegválogatást és a hozzá kapcsolódó kommentárokat, sajnos épp az ellenkezőjéről kellett megbizonyosodnom. Szöke Anna egy lépésnyit sem távolodott el a gyermekirodalom lényegének elavult felfogásától (pl. „szép”, „tetszetős”, „ritmikus”, de „nem elvont” „műalkotások összessége”), a műértés anakronisztikus formáitól („A kötetbe olyan verseket válogattam, amelyekről meggyőződtem, hogy tetszik a gyerekeknek”, 6. o.), az interpretáció értékvesztett, maradi beidegződéseitől, pl. hogy az irodalmi műalkotásoknak „mondanivalójuk” („mit akart az író veled mondani”) van. Az elemző szemléleti anakronizmusát fokozza a didaktikai szempontnak mint műértési stratégiának az érvényesítése („A szövegértelmezések során is elsősorban pedagógiai szem-

pontokat érvényesítettem”, 6. o.), holott az alkotás művészi értékének megteremtésében a pedagógiai elv csak mellékes momentum lehet: hangsúlyozottsága inkább rontja, mintsem fokozza a mű esztétikai hatását.

Elfogadhatatlannak tartom Szőke Anna szövegválogatásának koncepcióját, pontosabban koncepciótlanságát, mert azt csak nem tekinthetjük rendező elvnek, miszerint a válogatásba azok a versek és mesék kerülhettek be, amelyeket a szerző nevelői gyakorlata során feldolgozott a kicsikkel, és meggyőződött arról, hogy tetszik a gyerekeknek („A könyvben nem szerepelnek olyan irodalmi alkotások, amelyeket nem dolgoztam fel nevelőmunkám során”, 6. o.). Nem fogadhatjuk el, mert így a nevelő esetleges tájékozatlansága, rokon-szenve/ellenszenve diszkriminatív jelleggel bír egyes alkotói opusokkal szemben. Erre nem egy konkrét példa van a kötetben. Böndör Pál gyermekversei például egyáltalán nem szerepelnek benne, holott a vajdasági magyar gyermekirodalmat egyedi versnyelvvél gazdagító alkotásokról van szó. Tolnai Ottó és Pap József egy-egy verse került be a válogatásba, holott gyermekirodal-munkba fordulatot hozó költői megnyilatkozásokat jelentenek éppúgy, mint Domonkos István verseskötete, a *Tessék engem megdicsérni* (1976), amelyből ismét csak meglehetősen kevés, mindössze négy szerepel a válogatásban. Ezek helyett Szőke előnyben részesítette – mert a gyermek „kevésbé rezonál a vers tartalmára, fontosabb számára a ritmus, a dallam” (5. o.) – a ritmusos, de jelentéstartalmaiban ürcs vagy ostoba, a szép(elgő) kifejezésekkel dúsitott tetszetős, vagy a felnőtt leereszkedő hangjára épített versbeszédet, illetve az okoskodó-didaktikus hangvételű prózanyelvet. Például az ilyeneket: „Brekeke, brekekke, / Szól a békák serege, / Kloáx, kloáx, tú, tú, / Elég volt a búbú” (170. o.), „Itt a kora este, / Aludj, baba, tente. / Aludj, kicsi Csillám, / leragad a pillám . . .” (53. o.). Meglátásom szerint a szövegválogatás alapját a vajdasági magyar gyermekirodalom egészére való rálátás készségének, határozott eszté-tikai értékítéleteknek kell képezniük, amelyeknek szempontjai között még véletlenül sem szerepelnek olyanok, mint az egyéni gyakorlatban való feldol-gozottság mértéke, vagy az, hogy meg tudja-e ismételni a gyerek az adott szöveget. Ugyanakkor fontosnak tartom, hogy a gyermekek körében – leg-alábbis a szerző szerint – oly kedvelt rím és ritmus jelentéshordozó szereppel rendelkezzen, hogy ne csak az üres csengés-bongás lehetőségeit teremse meg. A versbeszéd a gyermeki nyelvre, gondolatritmusra és világképre hangolódjék rá, s ne a felnőtt logikáját kövesse. S főleg ne legyen kreált gyermeki világlátás és beszédmód. Mert azt senkinek sem hiszem el – még az oly nagy nevelői gyakorlattal rendelkező szerzőknek sem, mint Szőke Anna –, hogy az öt-hat éves gyermek feje üres, nincsenek gondolatai, nem ért meg elvont fogalmakat, s ezért csak csengő-bongó szókkal, kicsinyítőképzős kifejezések mechanikus

sorjáztatásával hat rá a költészet, s hogy az egyes költők által teremtett „kloáx-kloáx-tú-tú”- vagy „illa-trilla”-nyelvben a sajátjára ismer. Nem hiszem el azt sem, hogy a prózaszövegek, azaz a mai mesék és gyermeknovellák művészi kifejezőereje az oktatói célzatra épülhet (a gyerek majd Mindenfaj Jánoska története alapján megérti, hogy mit szabad és mit nem?).

Szerencsére gyermekirodalmunk „ritka csúcsait” jelentő versek és prózaszöveg (köztük nemcsak mesék, miként az alcím sugallja, hanem novellák is) szerepelnek szép számban a válogatásban, ami épp ellenkezőjét bizonyítja annak, amit – legalábbis a róla szóló tudósítások tanúsága szerint – a könyv bemutatóján igyekeztek egyesek bizonyítani: „nemigen van gyermekköltészet” (Magyar Szó, 2003. IV. 9., 11. o.). Ha egy meglehetősen kidolgozatlan koncepció és kiforratlan értékrend alapján is ilyen nagy számban talált rá a válogatás szerzője remek szövegekre, akkor az ellentmond a fenti értékítéletnek: a semmiből nem lehet jót (is) kiemelni. Mi több, a szerző maga említi „hatalmas gyermekirodalmi anyagunk”-at (6. o.). A meglehetősen szűkszavú és helyenként az egyértelmű, világos gondolatmenetet is nélkülöző bevezetőjében Szőke Anna azt mondja: „E könyv megírására az a szándék készített, hogy közelebb hozzam a vajdasági magyar gyermekirodalmat az olvasóhoz. (. . .) Szeretném, ha a vajdasági magyar gyermekirodalom anyanyelvi műveltségünk továbbörökítőjeként élne” (6. o.). Remélem, ez a meggondolás nincs összefüggésben a fentiekben idézett gyermekköltészetet tagadó megnyilatkozással, vagyis ez a könyv nem egyfajta mérceállítás-megmutatás („ez a [jó] vajdasági magyar gyermekirodalom”) szándékát rejti!

A *Volt egy pajta* nem gyerekkönyv, nem a gyermekeknek, hanem a velük foglalkozó felnőtteknek szól („A kötetet óvónőknek, tanítónőknek és szülőknek, nagyszülőknek egyaránt ajánlom” [6. o.]). Nyelvezetének milyenségét is e szempont határozhatta volna meg, vagyis szaknyelvi ismérveknek kellett volna megfelelnie. A szövegelemzések, kommentárok ugyanakkor arról győznek meg, hogy Szőke Anna sajnos nem ismeri sem az irodalomról szóló értekező, sem az oldottabb esszényelvet. Megfogalmazásai ezért naivak, közhelyszerűek.

„Nem tudtam s nem is akarom tudni költőnk indítékait, amikor egy szomorú világot próbál versbe zárni.” – Miért nem? Hiszen vallomáslíráról van szó! (Szeder indája, 9. o.)

Ugyancsak Bogdán József verseiről: „A jó könyv mindenkire szól. (. . .) Miért félünk kimondani, hogy ez a szerény könyvecske szellemi izgalmat szerez a felnőtteknek meglepően, újszerűen. (. . .) Versei sohasem lesznek másodlagos irodalmi élmények.” (9. o.)

„Művészi érték és zeneiség lakozik a versben. Így ad igazán tartós élményt és izgalmat.” (Brasnyó István költeményeiről, 24. o.)

„Nemcsak szeretni jó dolog, hanem nevetetni is. A *Rajz* című vers nevetett. Multságossá, vidám hangulatúvá válik, ha felfedezzük benne a szülő és gyermek között fennálló ellentmondást. S ezt Csorba Béla pontosan érzi.” (41. o.)

„Olvasva, hallgatva mindannyiunkban elindul (?) a képzelet, hogy tovább-szójuk az elkezdett (?) verset.” (Domonkos István *Képzeltjétek* című verséről, 45. o.)

„Jelentéstartalommal bíró szuggesztív vers.” (Fülöp Gábor *Vakáció előtt* című költeményéről, 62. o.)

„Velük való odafigyelésre hívja fel a figyelmet, s rávilágít a kicsik világára . . .” (Németh István *Szupermen a káposztáskövön* című novellájáról, 124. o.)

„Megkapó a mondatok áthajlása az egyik versorból a másikba.” (Pap József *Gilicék* című verséről, 129. o.)

„Nyelvi eszközökkel művészi módon tárja elénk a kedvesen ironikus mondanivalót.” (Szügyi Zoltán *Városon a moziban* című verséről, 180. o.)

A fenti idézetek – s ez az elemzések színvonalára mutató egyik legdöbbenetesebb mozzanat – nem egy tervszerű válogatás eredménye; találmokra emeltem ki őket az elemzések szövegéből. Vagyis Szőke Anna szövegkommentárjai tobzódhatnak az ilyen és ehhez hasonló megállapításokban. Közhelygyűjtemény, butaságok tára.

Szőke Anna *Volt egy pajta* című könyvének színvonala megkérdőjelezheti bennünk a könyvtámogatási kuratóriumok munkájának s a recenzálás intézményének hatékonyságát. Milyen mércék alapján kapott ez az kézirat támogatást, s recenziói vajon ismerték-e tartalmát? Hogyan íródnak a recenziók? Ha nem „baráti alapon”, s nem a „távvéleményezés” módszerével (vagyis a kézirat ismeretének hiányában), akkor hogy kaphatott ez a kézirat pozitív elbírálást? S a könyv kinézetéről még nem is ejtettünk szót. Az egyébként szép, modern és ötletes tervekkel alkotó Csernik Előd bizonyára szabadságra küldte jóízűségét, amikor ezt a sárga-lila-rózsaszín-kék-zöld fedőlapot megtervezte.

„Ezt a kiadványt szerzője és kiadója érdekében be kellene vonni.” (Az idézet származási helyét lásd: *Híd*, 2002. 7. 969 o.)

BENCE Erika